

Ewa Milczarek

Uniwersytet Szczeciński

ORCID 0000-0003-0726-0959

Pomiędzy dostępem do kultury a prawami twórcy. Rozważania na temat ograniczeń w obrocie e-bookami

Wstęp

Obecnie obserwujemy tendencje do digitalizowania wszelkiej informacji i twórczości, co z jednej strony wpływa na ich globalną dostępność, ale z drugiej strony rodzi problemy związane z ochroną własności intelektualnej i praw twórców. Udostępnianie utworów za pośrednictwem internetu jest niezwykle proste, niegenerujące kosztów i anonimowe. Rozwój internetu i znaczenia sieci wpłynął na powszechne, nielegalne udostępnianie dzieł za jego pośrednictwem. Działania te odbywały się przy bierności i braku skuteczności prawodawcy, czego efektem jest „kryzys prawa autorskiego” – prawo autorskie przestało odpowiadać wyzwaniom społeczeństwa informacyjnego (Podrecki 2007: 356).

W świetle powyższego na szczególną uwagę zasługuje niedawny wyrok TSUE w sprawie przeciwko spółce Tom Kabinet, jaką wytyczyły organizacje zajmujące się ochroną praw autorów w Niderlandach (NUV i GAU)¹. Celem badawczym jest odpowiedź na następujące pytanie: czy odsprzedaż e-booka stanowi naruszenie praw autorskich? Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy przeanalizować różnice pomiędzy cyfrową a tradycyjną wersją publikacji w kontekście wpływu tych różnic na rynek wydawniczy. Odpowiedź na to pytanie ma kluczowe znaczenie w określeniu przyszłości dostępu do dzieł kultury.

Podstawową metodą badawczą wykorzystaną w pracy jest metoda indukcyjna ze szczególnym uwzględnieniem studium przypadku, oparta o orzecznictwo TSUE.

Krótki opis stanu faktycznego

Spór pomiędzy Tom Kabinet – spółką będącą wydawcą książek, książek elektronicznych i baz danych – a NUV i GAU, stowarzyszeniami, których celem jest obrona interesów niderlandzkich wydawców, dotyczył możliwości odsprzedaży e-booków. Spółka na swojej stronie internetowej wprowadziła usługę w postaci wirtualnego rynku „używanych” książek elektronicznych w postaci „klubu czytelniczego Toma”.

¹ Wyrok TSUE z dnia 19 grudnia 2019 r. w sprawie *Nederlands Uitgeversverbond, Groep Algemene Uitgevers przeciwko Tom Kabinet Internet BV, Tom Kabinet Holding BV, Tom Kabinet Uitgeverij BV*, sygn. C-263/18.

Klub czytelniczy proponował swoim członkom, za określoną odpłatnością, „używane” książki elektroniczne, które zostały zakupione przez Tom Kabinet albo w formie darowizny przekazane przez członków tego klubu (członkowie wstawiali link do pobrania danej książki i oświadczali, że nie zachowali jej kopii). Tom Kabinet umieszczał na e-bookach swój własny cyfrowy znak wodny, co umożliwiało potwierdzenie jego pochodzenia. NUV i GAU zarzuciły spółce naruszanie praw autorskich poprzez podawanie do wiadomości lub zwielokrotnianie książek elektronicznych, a w konsekwencji ich niedozwolone publiczne udostępnianie. W wyniku sporu Sąd krajowy zwrócił się do TSUE z pytaniem, czy oferta Tom Kabinet stanowi publiczne udostępnianie utworów w rozumieniu art. 3 ust. 1 tej dyrektywy.

Ochrona praw autorskich w dobie społeczeństwa informacyjnego

Ochronę autorskich praw osobistych traktujemy dziś jako prawa człowieka. Pierwsze odniesienia do takiej kwalifikacji osobistych praw autorskich znajdziemy już u Isaaca René Guya Le Chapeliera, który stwierdził w XVIII wieku, że „najświętsze, najbardziej prawnie uzasadnione, najbardziej bezstronne oraz jeśli mogą ująć w ten sposób, najbardziej osobiste ze wszystkich przedmiotów własności są dzieła, które stanowią owoc wyobraźni pisarza” (Huczkowski 2013, *passim*). Jednak dopiero w sierpniu 2000 roku Podkomisja ONZ ds. Ochrony i Promocji Praw Człowieka podjęła uchwałę określającą jako prawo człowieka prawo do ochrony interesów osobistych i materialnych, które swoje źródła mają w jakiegokolwiek twórczości naukowej, literackiej czy artystycznej, które to prawo podlega ograniczeniom wynikającym z interesu publicznego².

Wraz z rozwojem technologii informacyjno-komunikacyjnych w zasadniczy sposób usprawnione zostały procesy tworzenia, gromadzenia, przetwarzania i udostępniania informacji – tak zwana rewolucja cyfrowa, obejmująca swym zakresem w zasadzie wszystkie obszary ludzkiej aktywności. Nie ominęła ona również rynku wydawniczego. Świat książki stosunkowo długo pozostawał sceptyczny wobec komputeryzacji – początkowo nowoczesne technologie wykorzystywane były na ogół narzędziowo, raczej jako wsparcie działań związanych z przygotowaniem książki do druku i z jej promocją niż jako realna alternatywa dla tradycyjnej postaci papierowego kodeksu. Pierwsze e-booki traktowane były jako technologiczne nowinki, modne ciekawostki, którym wprawdzie przyglądano się z autentycznym zainteresowaniem, lecz jednocześnie nie bez zastrzeżeń, związanych chociażby z ich dostępnością, ceną, barierami technicznymi czy psychospołecznymi (Seweryn 2018: 4).

Książka elektroniczna jest formą książki kodeksowej przeniesionej w środowisko elektroniczne. Początek historii e-booków sięga roku 1971, kiedy Michael Hart stworzył pierwszą książkę w formacie elektronicznym. Był to początek ogromnego, jak się później okazało, przedsięwzięcia pod nazwą Projekt Gutenberg, które zapoczątkowało erę e-booków. Inicjatywa ta polegała na tworzeniu elektronicznych wersji utworów znajdujących się w domenie publicznej, a istniejących dotychczas

² Intellectual Property Rights and Human Rights, Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, Fifty-second session, Agenda item 4, E/CN.4.Sub.2/2000/7, 17.08.2000.

jedynie w formie drukowanej (Nizianty, Piechota 2016: 101). Obecnie zauważalne jest rokroczne zwiększanie udziału ebooków w rynku książek (Czetwertyński 2018: 14–15).

Rozpatrywanie zjawiska kultury książki może uwzględniać sytuacje i uwarunkowania na styku książka – technologia (aspekt techniczny), książka – cyfryzacja (aspekt społeczny) zaistniałe w wyniku rewolucji cyfrowej. Przyjmujemy, że granice znaczeniowe wyrażenia „kultura książki” obejmują jednocześnie to, co się dokonało i zaowocowało przeobrażeniami samej książki (odnoszącymi się do książki), jak i obecność jej form cyfrowych w społeczeństwie. W tym rozumieniu jako kultura e-książki staje się ona także częścią problemu, jakim jest kultura cyfrowa (Kurek-Kokocińska 2020: 141).

Obrót e-bookami a obrót książkami

Celami prawodawstwa unijnego są zapewnienie ogólnych i elastycznych ram wspierających rozwój społeczeństwa informacyjnego oraz dostosowanie, a także uzupełnienie aktualnych reguł w zakresie prawa autorskiego i praw pokrewnych, w celu uwzględnienia rozwoju technologicznego, który doprowadził do powstania nowych form wykorzystywania chronionych utworów³. Obejmuje to również konieczność zapewnienia autorom wysokiego poziomu ochrony, umożliwiającego im otrzymanie stosownego wynagrodzenia za korzystanie z ich utworów, polegające w szczególności na ich publicznym udostępnianiu⁴. Podstawą prawną ochrony jest Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym.

Autorom przysługuje wyłączne prawo do zezwalania na jakiegokolwiek publiczne udostępnianie ich utworów, drogą przewodową lub bezprzewodową, również w zakresie podawania do publicznej wiadomości ich utworów w taki sposób, że osoby postronne mają do nich dostęp w wybranym przez siebie miejscu i czasie, oraz do zabrania takiego udostępniania⁵. Autorzy dysponują wyłącznym prawem do zezwalania na jakąkolwiek formę publicznego rozpowszechniania oryginału swoich utworów lub ich kopii w drodze sprzedaży bądź w inny sposób, lub do zabrania takich czynności⁶. Prawo to wyczerpuje się w przypadku pierwszej sprzedaży danego przedmiotu lub innego przeniesienia własności na obszarze Unii przez podmiot praw autorskich lub za jego zezwoleniem⁷. Dyrektywa nie wskazuje wprost, czy pobranie e-booka należy interpretować jako publiczne udostępnienie.

³ Motyw 3 i 5 Dyrektywy 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym, DzU UE L 167; Wyrok TSUE z dnia 24 listopada 2011 r., *Circul Globus București*, C-283/10, EU:C:2011:772, pkt 38.

⁴ Wyrok TSUE z dnia 19 listopada 2015 r., *SBS Belgium*, C-325/14, EU:C:2015:764, pkt 14.

⁵ Art. 3 ust. 1 Dyrektywy 2001/29.

⁶ O art. 4 ust. 1 Dyrektywy 2001/29.

⁷ Z art. 4 ust. 2 Dyrektywy 2001/29.

Jej postanowienia należy jednak interpretować w świetle obowiązującego prawa międzynarodowego⁸. Kluczowym dla sfery praw autorskich w UE jest traktat WIPO o prawie autorskim⁹ będący częścią prawodawstwa unijnego¹⁰. Art. 6 ust. 1 tegoż traktatu definiuje prawo do wprowadzania do obrotu jako wyłączne prawo autorów do zezwalania na publiczne udostępnianie oryginału i zwielokrotnionych egzemplarzy swoich utworów drogą sprzedaży lub innej formy przeniesienia własności. Z art. 6 i 7 traktatu WIPO wynika, że wyrażenia „zwielokrotnione egzemplarze” i „oryginał i zwielokrotnione egzemplarze”, w kontekście prawa wprowadzania do obrotu i prawa najmu przewidzianych w tych artykułach, odnoszą się wyłącznie do utrwalonych zwielokrotnionych egzemplarzy, które mogą zostać wprowadzone do obrotu jako przedmioty materialne, a zatem rzeczony art. 6 ust. 1 nie może dotyczyć wprowadzania do obrotu utworów niematerialnych takich jak książki elektroniczne.

Wyróżnić więc można dwa nośniki książki: tradycyjny w formie kodeksowej i innej formie materialnej (np. CD) oraz nośnik w formie interaktywnej – ebooka. Forma interaktywna i sposób jej interpretacji został już wskazany we wniosku w sprawie Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 10 grudnia 1997 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym¹¹, który był podstawą Dyrektywy 2001/29. Działania interaktywne określono w nim jako publiczne udostępnianie utworów w taki sposób, aby każdy mógł mieć do nich dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym¹². Komisja wskazała, że interaktywna transmisja na żądanie stanowi nową formę wykorzystywania własności intelektualnej, która powinna być objęta prawem do kontrolowania publicznego udostępniania. Jednocześnie wyjaśniła ona, że powszechnie przyjmuje się, iż prawo do rozpowszechniania, które stosuje się wyłącznie do rozpowszechniania kopii materialnych, nie obejmuje takiej transmisji i należy wyraźnie rozróżnić oba te sposoby rozpowszechniania¹³.

Wyróżniono zatem dwa sposoby publicznego udostępniania utworów: rozpowszechnianie kopii fizycznych (takich, które mogą zostać wprowadzone do obrotu jako przedmioty materialne), objętych pojęciem „publicznego rozpowszechniania” zawartego w art. 4 ust. 1 Dyrektywy 2001/29, i rozpowszechnianie interaktywne objęte pojęciem „publicznego udostępniania” w rozumieniu art. 3 ust. 1 tej dyrektywy. Jak wskazano w motywie 23 Dyrektywy 2001/29, publiczne udostępnianie utworów interaktywnych to każde udostępnianie utworu odbiorcom nieznajdującym się w miejscu, z którego udostępnianie pochodzi, a zatem każda transmisja lub

⁸ Wyroki: z dnia 7 grudnia 2006 r., SGAE, C-306/05, EU:C:2006:764, pkt 35; z dnia 13 maja 2015 r., Dimensione Direct Sales i Labianca, C-516/13, EU:C:2015:315, pkt 23; a także z dnia 19 grudnia 2018 r., Syed, C-572/17, EU:C:2018:1033, pkt 20.

⁹ Traktat WIPO o prawie autorskim (WCT) Genewa (1996 rok). OJ L 89, 11.4.2000.

¹⁰ Traktat ten został zatwierdzony w imieniu Wspólnoty Europejskiej decyzją Rady 2000/278/WE z dnia 16 marca 2000 r. (DzU 2000, L 89, s. 6) i wszedł w życie wobec Unii Europejskiej w dniu 14 marca 2010 r. (DzU 2010, L 32, s. 1).

¹¹ COM(97) 628 wersja ostateczna.

¹² Powtórzone w art. 8 TPA i które zostało zasadniczo przejęte w art. 3 ust. 1 Dyrektywy 2001/29.

¹³ Uzasadnienie do wniosku dyrektywy tamże.

retransmisja tego rodzaju, drogą przewodową lub bezprzewodową, w tym nadawanie programów¹⁴.

Dla niniejszych rozważań istotne jest również wskazanie znaczenia pojęcia publiczność. Określenie „publiczność” zawiera w sobie pewien minimalny próg ilości osób mających dostęp do utworu oraz kumulatywne skutki podania do wiadomości chronionego utworu potencjalnym odbiorcom. Należy zatem mieć na względzie, w szczególności, ile osób może mieć dostęp do tego samego utworu równocześnie, ale też ile spośród nich może mieć dostęp do tego utworu kolejno po sobie¹⁵. Prawo do publicznego udostępniania ma również znaczenie, gdy pewna liczba niepowiązanych osób, członków publiczności, może indywidualnie, z różnych miejsc i w różnym czasie, uzyskać indywidualnie dostęp do utworu, który jest dostępny w witrynie internetowej. Publiczność składa się z członków traktowanych indywidualnie. Jak wskazuje orzecznictwo TSUE, aby doszło do „publicznego udostępniania”, konieczne jest, aby utwór chroniony został udostępniony w oparciu o szczególną technologię, inną niż dotychczas używana, lub wśród nowej publiczności, czyli publiczności, której podmiot praw autorskich dotychczas nie brał pod uwagę, zezwalając na pierwotne publiczne udostępnienie utworu¹⁶. Umożliwiać ma zainteresowanej publiczności dostęp do rozpatrywanego przedmiotu objętego ochroną zarówno w wybranym przez siebie miejscu, jak i czasie¹⁷, niezależnie od tego, czy członkowie tej publiczności skorzystają z tej możliwości¹⁸.

Trybunał odniósł się do istoty różnicy pomiędzy książką znajdującą się na materialnym nośniku oraz e-bookiem. Wskazał na różnice z punktu widzenia ekonomicznego i funkcjonalnego. Zdematerializowane kopie cyfrowe nie pogarszają się wraz z używaniem, toteż kopie używane stanowią doskonałe substytuty nowych kopii. Do tego należy dodać ułatwienie wymiany takich kopii, która nie wymaga ani dodatkowych wysiłków, ani dodatkowych kosztów. Tak więc równoległy rynek utworów używanych grozi naruszeniem interesów podmiotów praw autorskich w znacznie większym stopniu niż rynek używanych przedmiotów materialnych¹⁹. Trybunał odrzucił interpretację traktującą e-book zgodnie z normami właściwymi dla programów komputerowych z uwagi na to, że książka elektroniczna jest chroniona ze względu na jej treść, którą należy uważać za jej zasadniczy element, a zatem okoliczność, że program komputerowy może stanowić część książki elektronicznej umożliwiającą jej lekturę, nie powoduje stosowania takich przepisów szczególnych²⁰.

¹⁴ Podobnie wyroki: z dnia 7 grudnia 2006 r., SGAE, C-306/05, EU:C:2006:764, pkt 36; a także z dnia 13 lutego 2014 r., Svensson i in., C-466/12, EU:C:2014:76, pkt 17.

¹⁵ Wyrok z dnia 14 czerwca 2017 r., Stichting Brein, C-610/15, EU:C:2017:456, pkt 41.

¹⁶ Wyrok z dnia 14 czerwca 2017 r., Stichting Brein, C-610/15, EU:C:2017:456, pkt 28.

¹⁷ Wyrok z dnia 26 marca 2015 r., C More Entertainment, C-279/13, EU:C:2015:199, pkt 24, 25.

¹⁸ Wyrok z dnia 14 czerwca 2017 r., Stichting Brein, C-610/15, EU:C:2017:456, pkt 31.

¹⁹ Pkt 89 Opinia Rzecznika Generalnego Macieja Szpunara przedstawiona w dniu 10 września 2019 r. (1) Sprawa C-263/18 Nederlands Uitgeversverbond, Groep Algemene Uitgevers, przeciwko Tom Kabinet Internet BV, Tom Kabinet Holding BV, Tom Kabinet Uitgeverij BV, ECLI:EU:C:2019:697.

²⁰ Motyw 59 wyroku C-263/18.

Podmioty praw autorskich mają wyłączne prawo do podawania swoich utworów do publicznej wiadomości na drodze interaktywnej transmisji na żądanie, które to transmisje charakteryzują się tym, że każdy może mieć do nich dostęp w wybranym przez siebie miejscu i czasie²¹. Prawo to obejmuje „wyłączne prawo do kontrolowania dystrybucji utworu w postaci materialnego nośnika”²². Kwestia wyczerpania prawa nie pojawia się w wypadku świadczenia takich usług. Każda zatem usługa świadczona przez internet stanowi w istocie czynność, na którą należy uzyskać zezwolenie, o ile tak stanowi prawo autorskie lub prawo pokrewne.

Reasumując, w stosunku do książek na nośniku materialnym i ebooków mamy do czynienia z dwiema konstrukcjami prawnymi. W wypadku książki materialnej stajemy się jej właścicielem i mamy prawo do jej odsprzedaży. W wypadku ebooka stajemy się licencjobiorcami uprawnionymi do odczytania utworu, jednak nie mamy prawa do jego dalszego obrotu.

Pomiędzy prawami autorów a prawem do kultury

Wszędzie tam, gdzie zmiany technologiczne wpłynęły na fizyczność głównego obiektu zainteresowania tych dziedzin, poprzez ucyfrowienie informacji i kanałów przekazu, można zauważyć pewne luki koncepcyjne (Deja 2015: 8). Obecnie zaobserwować można dwa przeciwstawne kierunki. Pierwszy dąży do zamknięcia dostępu do zasobów poprzez takie działania jak zaostrzenie przepisów własności intelektualnej czy penalizacja ich nadużyć. Część doktryny i środowisk twórców jest zdania, że powszechny i bezpłatny dostęp do utworów doprowadzi do zahamowania rozwoju twórczości, skuteczności uprawnień wyłącznych oraz monopoli autorskich. W opozycji do niej rozwija się „wolna kultura”, która ma za cel między innymi udostępnianie i rozprzestrzenianie dzieł, która widzi zagrożenia w rozwoju kultury właśnie poprzez brak dostępu do niej przez odbiorców i innych twórców (Gleisler 2013).

Niektóre środowiska domagają się poszerzenia zakresu przedmiotu prawa ochrony własności intelektualnej na przykład o zakwalifikowanie każdej formy dostępu do dzieła jako formę jego eksploracji w warunkach obrotu elektronicznego. Prawo autorskie dąży do ochrony interesu twórców, jak i do zapewnienia społeczeństwu dostępu do kultury (poprzez np. dozwolony użytek). Zmiany, które są proponowane przez rzeczników „wolnej kultury”, opierają się na zwiększeniu dostępu do twórczości. Stymulowanie twórczości ma się odbywać poprzez zapewnienie ochrony twórcom, a nie koncernom wydawniczym, fonograficznym czy filmowym (Dobrzeńcki 2008: 107), oraz poprzez skrócenie czasu obowiązywania praw autorskich (Gurczyński 2013: 81). Twórcy (w odróżnieniu od wydawców) są jednym z najgorzej wynagradzanych grup pracowniczych (Gurczyński 2013: 81). Przykładowo – mimo znaczącej skali dostępu do muzyki za pośrednictwem sieci dla International Federation of the Phonographic Industry (Międzynarodowej Federacji Przemysłu Fonograficznego) kolejne lata przynoszą nowe rekordy w dochodach ze sprzedaży²³.

²¹ Motyw 25 Dyrektywy 2001/29.

²² Motyw 28 i 29 Dyrektywy 2001/29.

²³ <https://www.ifpi.org/ifpi-issues-annual-global-music-report-2021/> (dostęp: 1.06.2021).

W Polsce, jeśli chodzi o mocne strony rozwoju rynku książki, dane przytaczane przez Bibliotekę Analiz wskazują na rosnącą rolę druku cyfrowego, którego upowszechnienie uznaje się za szansę na efektywniejsze i tańsze zarządzanie produkcją i stokiem magazynowym (Gołębiewski, Waszczyk 2017: 136). Zdecydowana większość użytkowników e-książek uważa, że w związku z niższymi kosztami ceny e-booków również powinny być znacznie niższe niż ceny książek papierowych – co najmniej o 50% (Roźniakowska-Kłosińska, Kłosiński 2010: 220). W perspektywie postanowień glosowanego wyroku, czyli ograniczenia obrotu e-bookami poprzez uzyskanie licencji na odczytanie, a nie prawa własności dzieła, żądania takie mają kolejne uzasadnienie. W związku z powyższym taka sama cena e-booka i książki kodeksowej nie ma uzasadnienia ekonomicznego dla konsumenta, który nie może uzyskać zwrotu części kwoty przeznaczonej na zakup dzieła poprzez jego odsprzedaż.

Wskazać również należy, że obecna regulacja w Polsce wyrażona w art. 28 prawa autorskiego dopuszcza możliwość udostępniania przez biblioteki, archiwa czy szkoły nieodpłatnie, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarzy utworów rozpowszechnionych oraz udostępniania swoich zbiorów dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek. Co oznacza, że podmioty te mogą w tym zakresie udostępniać elektronicznie utwory, a to może narazić na straty twórców tych dzieł i wymaga weryfikacji pod kątem omawianego wyroku.

Podsumowanie

Podstawą rozgrywającej się na naszych oczach rewolucji technologicznej stał się internet i urządzenia peryferyjne, które pozwalają korzystać z książek na innych zasadach, umożliwiają przesyłanie danych w innej formie (na przykład bezprzewodowo) oraz w nowych standardach zapisu, które zwiększają bezpieczeństwo obcowania z plikami i przede wszystkim ułatwiają do nich dostęp (Śmigiel 2020: 142).

Rosnąca popularność i zwiększająca się rola gospodarcza, społeczna i polityczna sieci wpływają na konieczność dostosowania dotychczasowych koncepcji i regulacji do nowej rzeczywistości. Początkowo popularne były z jednej strony koncepcje wskazujące na niezależność internetu od systemów prawnych i brak potrzeby jej regulacji przez państwa, z drugiej zaś – idea stosowania identycznych norm dla prawa online i offline. Różnice pomiędzy światem cyfrowym i analogowym są jednak na tyle istotne, że implikują konieczność odrębnej regulacji i innego spojrzenia. Jacek Janowski określa, że

[...] cyberprawo jest kształtującą się sferą regulacji prawnych oraz rozwijającą się dziedziną nauczania prawa, która obejmuje zagadnienia na styku prawa i komputerów, ze szczególnym uwzględnieniem problemów internetu, w zakresie prawa autorskiego, wynalazczego i znaków towarowych, odpowiedzialności dostawców usług i uczestników handlu elektronicznego, stosowania cenzury publikacji i kontroli korespondencji, prowadzenia reklamy i marketingu w sieci, zapewnienia poufności i bezpieczeństwa danych (Janowski 2009: 304).

Obecnie wiele dziedzin prawa dostosowuje regulacje do uwarunkowań sieci, jak na przykład prawo autorskie.

Zgodnie z wyrokiem w sprawie Tom Kabinet zasada wyczerpania prawa do rozpowszechniania, utrwalona w świecie rzeczywistym kopii w postaci przedmiotu, nie została przeniesiona do świata wirtualnego kopii w postaci cyfrowej (Rituzzo 2020: 108). Nabywca e-booka, w odróżnieniu od nabywcy nośnika materialnego, nie staje się jego właścicielem, a otrzymuje jedynie licencje na jego odczytanie. Utrzymanie przez wydawców tych samych cen książek materialnych i interaktywnych może zatem doprowadzić do zahamowania rozwoju rynku tych ostatnich. Odrzucenie przez TSUE rozszerzenia zasady wyczerpania prawa do rozpowszechniania z materiału na kopie cyfrowe opiera się na ściślejszej dosłownej i kontekstowej interpretacji źródeł unijnych i międzynarodowych, która jest stosunkowo odporna na krytykę (Sganga 2021).

Oczekiwania wobec wyroku w sprawie Tom Kabinet były wysokie, a potrzeba spójności była bardzo pożądana. Kwestia dopuszczalności instytucji wyczerpania praw autorskich do wszystkich niematerialnych kopii utworów jest jedną z najbardziej spornych w doktrynie prawa autorskiego. TSUE przychylił się do restrykcyjnego podejścia pierwszego rzecznika generalnego Macieja Szpunara i odrzucił doktrynę cyfrowego wyczerpania w odniesieniu do e-booków. Wyrok TSUE jeszcze bardziej pogłębił niepewność w zakresie obrotu dobrami niematerialnymi (Mazei 2020: 130–153). Wyrok doczekał się szeregu negatywnych komentarzy w doktrynie wskazujących na duże różnice w podejściu TSUE do podobnych problemów wyrażonych w wyrokach między innymi: *UsedSoft*²⁴, *Nintendo*²⁵, *Art & Allposters*²⁶, *Svenson*²⁷, *Renkhoff*²⁸. Krytycy wskazują, że wyroki TSUE są niespójne, czego efektem (zwłaszcza po glosowanym orzeczeniu) jest zagrożenie praw wynikających z wyczerpania prawa do treści cyfrowych dystrybuowanych online (Rocha 2020: 223–244). Jak wskazuje Joanna Pawlikowska,

[...] niedostrzeganie zasadności dostosowania autorskoprawnych rozwiązań normatywnych, a przynajmniej ich wykładni do zmieniających się warunków technologicznych, pogłębi jedynie istniejący już stan niepewności prawa i obrotu prawnego oraz będzie sprzyjało przyjmowaniu wewnętrznych rozwiązań przez dostawców dóbr cyfrowych i usługodawców (Pawlikowska 2020: 97).

²⁴ Wyrok TSUE z dnia 3.07.2012 w sprawie *UsedSoft GmbH* przeciwko *Oracle International Corp.*, sygn. C-128/11.

²⁵ Wyrok TSUE z dnia 23.01.2014 w sprawie *Nintendo Co. Ltd i in.* przeciwko *PC Box Srl* i *9Net Srl*, sygn. C-355/12.

²⁶ Wyrok TSUE z dnia 22.01.2015 w sprawie *Art & Allposters International BV* przeciwko *Stichting Pictoright*, sygn. C-419/13.

²⁷ Wyrok z dnia 13.02.2014 w sprawie *Nils Svensson i in.* przeciwko *Retriever Sverige AB*, sygn. C-466/12.

²⁸ Wyrok z dnia 7.08.2018 w sprawie *Land Nordrhein-Westfalen* przeciwko *Dirkowi Renkhoffowi*, sygn. C-161/17.

Wskazuje się również, że w dłuższej perspektywie nie tylko użytkownicy końcowi, ale także posiadacze praw autorskich mogą odnieść korzyści z „cyfrowego wyzerpania” i istnienia cyfrowego rynku wtórnego.

Warto też zwrócić uwagę na wpływ glosowanego orzeczenia na kwestię handlu oprogramowaniem w szerszym znaczeniu, czyli oprogramowaniem, które nie składa się tylko z programów komputerowych. Nie można wykluczyć, że i tutaj będą wznowione dyskusje i spory, nawet jeśli lepsze argumenty sugerują, że przynajmniej w przypadku klasycznego oprogramowania, nawet jeśli zawiera ono inne utwory, nadal obowiązują orzecznictwo UsedSoft (Grützmacher 2020: 154).

Bibliografia

- Czterwertyński Sławomir. 2018. „Instytucjonalne ograniczenia rozwoju dóbr informacyjnych”. *Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego* t. 54, nr 2. 5–20.
- Deja Marek. 2015. „Analiza zjawiska elektronicznego samopublikowania. Model elektronicznego samopublikowania”. *Nowa Biblioteka* nr 1(16). 7–20.
- Dobrzeńcki Karol. 2008. *Lex informatica*. Toruń.
- Gleisner Iwona. 2013. „Problem wolności w Internecie”. *iNFOTEZY* nr 3(1). <https://infotezy.ujk.edu.pl/2020/12/03/infotezy-2013-vol-3-nr-1/#tresc>. (dostęp: 30.05.2022).
- Gołębiewski Łukasz, Waszczyk Paweł. 2017. *Rynek książki w Polsce 2016*. Warszawa.
- Grützmacher Malte. 2020. „Was E-Bücher und Computerprogramme gemeinhaben?”. *Computer und Recht* t. 36, nr 3.
- Gurczyński Jacek. 2013. „Wolny internet, wolna kultura”. *Kultura i Wartości* nr 2(6). 77–90.
- Huczkowski Marcin. 2013. *Ochrona autorskich praw osobistych w powszechnym prawie międzynarodowym*. Warszawa.
- Janowski Jacek. 2012. *Cyberkultura prawa. Współczesne problemy filozofii i informatyki prawa*. Warszawa.
- Kurek-Kokocińska Stanisława. 2020. „Kształtowanie kultury e-booków, analiza przekazu internetowego firm funkcjonujących na rynku książki”. *Folia Toruniensia* nr 20. 141–163.
- Mazei Péter. 2020. „The Doctrine of Exhaustion in Limbo-Critical Remarks on the CJEU’s Tom Kabinet Ruling”. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej* nr 2. 130–153.
- Nizianty Mateusz, Piechota Anna. 2016. „E-book – śmierć książki czy jej nowe życie? Historia, technologia, poezja, rynek”. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura* 8.2. 100–116.
- Pawlikowska Joanna. 2020. „Glosa do wyroku Wielkiej Izby Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 19 grudnia 2019 r., C-263/18”. *Forum Prawnicze* nr 5(61). 87–98.
- Podrecki Paweł. 2007. *Prawo Internetu*. Warszawa.
- Rituzzo Franco. 2020. „The European Court of Justice Rules in Tom Kabinet That the Exhaustion of Rights in Copyright Has Little Place in the Age of Online Digital Formats (Case Comment)”. *Computer and Telecommunications Law Review* t. 26, nr 4. 108–115.

- Rocha Maria Victoria. 2020. „Decisão Tom Kabinet: um forte retrocesso do esgotamento digital na União Europeia?”. *Revista de Direito Intelectual* nr 1. 223–244.
- Roźniakowska-Kłosińska Małgorzata, Kłosiński Rafał. 2010. *Wirtualny świat e-booków a analogowa rzeczywistość*. W: *Biblioteka w kryzysie czy kryzys w Bibliotece? IV Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej. Materiały Konferencyjne*. Łódź.
- Seweryn Anna. 2018. „Książka elektroniczna jako przestrzeń projektowa w grafice komputerowej”. *Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej* t. 26, nr 24. 3–15.
- Sganga Caterina. 2021. *Digital Exhaustion after Tom Kabinet. A Non-Exhausted Debate*. W: *EU Internet Law in the Digital Single Market*. Tatiana-Eleni Synodinou (red.). Springer. <https://ssrn.com/abstract=3803940>. (dostęp: 1.06.2021). 141–176.
- Śmigiel Łukasz. 2020. „Kierunki rozwoju rynku książki tradycyjnej i cyfrowej”. *Studia i Perspektywy Medioznawcze* t. 2. 141–155.

Streszczenie

Obecnie obserwujemy tendencje do digitalizowania wszelkiej informacji i twórczości, co z jednej strony wpływa na ich globalną dostępność, ale z drugiej strony rodzi problemy związane z ochroną własności intelektualnej i praw twórców. Udostępnianie utworów za pośrednictwem internetu jest niezwykle proste, niegenerujące kosztów i anonimowe. Rozwój internetu i znaczenia sieci wpłynął na powszechne, nielegalne udostępnianie dzieł za jego pośrednictwem. Działania te odbywały się przy bierności i braku skuteczności prawodawcy, czego efektem jest „kryzys prawa autorskiego” – prawo autorskie przestało odpowiadać wyzwaniom społeczeństwa informacyjnego.

Jedną z najbardziej spornych kwestii w doktrynie prawa autorskiego jest kwestia dopuszczalności instytucji wyczerpania praw autorskich do wszystkich niematerialnych kopii utworów, w tym e-booków. Celem badawczym wystąpienia jest odpowiedź na następujące pytanie badawcze: czy odsprzedaż e-booka stanowi naruszenie praw autorskich? Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy przeanalizować różnice pomiędzy cyfrową a tradycyjną wersją publikacji w kontekście wpływu tych różnic na rynek wydawniczy. Odpowiedź na to pytanie ma kluczowe znaczenie w określeniu przyszłości dostępu do dzieł kultury. Podstawą rozważań jest wyrok TSUE C-263/18. Metodą badawczą wykorzystaną w pracy jest metoda studium przypadku i monograficzna.

Between access to culture and the rights of a creator.

Considerations on restrictions on e-book trading

Abstract

Currently, we observe a tendency to digitize all information and creativity, which on the one hand affects their global availability, but on the other hand raises problems related to the protection of intellectual property and the rights of creators. Sharing copyright works over the internet is extremely simple, cost-effective and anonymous. The development of the internet and the importance of the web influenced the widespread, illegal sharing of works through it. These activities took place in the passivity and ineffectiveness of the legislator, which resulted in a “copyright crisis” – copyright no longer meets the challenges of the information society.

One of the most contentious issues in the copyright doctrine is the issue of the admissibility of the institution of the exhaustion of copyright to all intangible copies of works, including e-books. The research objective of the presentation is to answer the following research question: does the resale of an e-book constitute a copyright infringement? To answer this question, it is necessary to analyze the differences between the digital and the traditional

version of the publication and its market for the publishing market. The answer to this question is crucial in determining the future of access to cultural works. The considerations are based on the judgment of the CJEU C-263/18. The research method used in the work is the case study method and the monographic method.

Słowa kluczowe: prawo autorskie, cyberkultura, e-book, TSUE, wyczerpanie prawa autorskiego

Key words: copyright, cyberculture, e-book, CJEU, exhaustion of copyright

Ewa Milczarek – dr nauk prawnych, adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego. Autorka wielu publikacji z zakresu prawa nowych technologii i praw człowieka.